

Kaj je esperanto?

Esperanto je za mednarodno rabo namenjen produkt jezikovnega planiranja, kakor so to še nekateri drugi nacionalni jeziki, recimo izraelski ivrit, indonezijski bahasa, sodobna norveščina, v neki meri tudi madžarščina, nekoliko pa vsi sodobni knjižni jeziki, ki nikoli niso spontani govor ljudstva, temveč proizvod slovničarjev in literatov. V letu 1887 je dr. Ludvik Lazar Zamenhof (1859-1917) najprej v ruskem jeziku, nato pa še v francoščini, nemščini, angleščini in italijanščini, objavil učbenik mednarodnega jezika (Lingvo Internacia), ki ga je podpisal s psevdonimom „d-ro Esperanto“, kar pomeni „dr. Upajoči“. Šele pozneje, ko se je jezik že nekoliko razširil po svetu, so njegovi uporabniki – esperantisti – dali jeziku kar ime njegovega ustvarjalca dr. Zamenhofa. Ime se po duhu povsem ujema z avtorjevim namenom in z naravo tega jezika, saj njegovo razširjanje ne temelji na moči ali nasilju, temveč zgolj na upanju v človekovo pravičnost in razumnost.

Čemu je dr. Zamenhof dal pobudo in začetno obliko tega jezika?

Dr. Zamenhof je bil rojen v Bialystoku, mestu na severovzhodu Poljske. Ta del Poljske je bil tedaj del ruskega carstva. V nekem pismu je takole odgovoril na isto vprašanje:

„Prebivalci Bialystoka so bili Rusi, Poljaki, Nemci in Judje; vsakdo je govoril v drugem jeziku in do tistih, ki so govirili drugače, ni bil nujno prijazen. ... Sam sem o tem veliko razmišljal, da so namreč vsi ljudje bratje, na ulicah pa nisem videl ljudi, temveč le Ruse, Poljake, Nemce, Jude itd. ... Tedaj sem sklenil, da bom takoj, ko odrastem, vse svoje razpoložljive moči uporabil zoper to zlo.”

V svojih gimnazijskih letih je prišel do spoznanja, da tega vprašanja ne bi bilo mogoče rešiti z oživljanjem katerega od klasičnih jezikov, recimo latinščine ali stare grščine, ki ju je sicer dobro znal, temveč je nujno ustvariti nov jezik, ki bo povzel najboljše sestavine pri kulturno najbolj razvitih jezikih, ki bo hkrati lahko priučljiv tudi za nešolanega človeka in ki ne bo last nobenega naroda.

Kako je esperanto sestavljen?

Esperanto ni poljubna „mešanica“ raznih jezikov, kakor govorijo nepoučeni ali kakor navajajo slabi leksikoni; prav tako ni umeten v dobesednem pomenu te besede. V resnici je to samo višja jezikovna sestava, ki je nastala s sprejetjem harmoničnih sestavin francoščine, nemščine, angleščine, poljščine in ruščine, ki veljajo za temeljne vire tega jezika – ti pa so spet naslonjeni na oba klasična jezika, grščino in latinščino. Več ko 70 % besed prihaja iz latinskega jezika, kriterij za izbor pa je bil, da se hkrati pojavljajo v naštetih peterih jezikih. Zato deluje esperanto po svojem zvenu dokaj enotno, nekoliko spominja na španščino, vendar z nekaterimi mehkejšimi končnicami. Zamenhof je izdal svoj prvi učbenik na vsega kakih 50 straneh, dodan pa mu je bil slovar z ne več kakor 900 najnujnejšimi besedami. Od te stopnje dalje se je ta jezik izpopolnjeval sam, tako da danes njegov slovar ni manjši od slovarjev sodobnih evropskih jezikov. Prav modra Zamenhofova odločitev, da postavi jeziku zakone, ne izdelava pa ga v vseh podrobnostih in obsegu, je temu jeziku odprla pot do razvoja, kakršnega so deležni tudi vsi drugi jeziki.

Kratek pogled v „notranjost“ mednarodnega jezika

Prav zato, ker je esperanto sestavljen po razumnem načrtu, v njem ne najdemo tisočernih izjem in težav, ki učenje na moč otežujejo, k izraznemu bogastvu pa v resnici nič ne prispevajo. Tako recimo v esperantu ni slovničnega spola, ki nam dela toliko preglavic v nemščini (die, der, das...). Že samo to pomeni nekaj let učenja manj! V esperantu tudi ni nepravilnih oblik ali izjem. Če znamo sklanjati en samostalnik, znamo vse. Če prav spregamo en glagol, prav spregamo vse. Še lažje pa je z izgovorjavo: pišemo tako, kakor govorimo – govorimo tako, kakor pišemo! Le nekaj črk izgovarjamo

drugače kakor v slovenščini, namesto širokih in ozkih „e” in „o” pa v esperantu poznamo samo srednji e in srednji o.

Samostalnike prepoznamo tako, da se vsi končajo na -o (mondo = svet; libro = knjiga; homo = človek ...). Množino naredimo s polsamoglasnikom -j (mondoj = svetovi; libroj = knjige; homoj = ljudje). Tožilnik ali akuzativ, ki nam pove, da je kaka stvar predmet dogajanja, tvorimo s končnico -n, vse druge sklone pa sestavljamo z imenovalnikom in ustreznim predlogom.

Pridevnik prepoznamo po končnici -a, -aj (bela = lep; granda = velik; blanka = bel ...) Pridevnik in samostalnik se v številu in sklonu ujemata, torej: granda homo (velik človek); grandan homon = velikega človeka; grandaj homoj = veliki ljudje; grandajn homojn = velike ljudi.

Prislove – ki povedo, kako se kaj dogaja, v kakem stanju je kaj – delamo s končnico -e: (bele – lepo; varme – toplo; hele – svetlo ...).

Glagol se v nedoločniku končuje, kakor v slovenščini, na -i: (paroli = govoriti; skribi = pisati); labori = delati ...).

Osebnne glagolske oblike pa delamo tako, da z obrazili ločujemo samo čase (tri), v okviru enega časa pa osebe ločujemo samo z dodajanjem osebnih zaimkov:

Mi kantas (pojemo), vi kantas (poješ), li kantas (poje - on), ôi kantas (poje - ona), ni kantas (pojemo), vi kantas (pojete), ili kantas (pojejo - oni in one). Pretekli čas tvorimo s končnico -is, prihodnji s končnico -os, pogojniki s končnico -us, velelniki in želelniki pa s končnico -u.

Kakšen je položaj esperanta danes?

Mednarodni jezik esperanto je dočakal že 112 let starosti, ne da bi kazal znamenja razpadanja, kakor so mu napovedovali. Njegov slovar je medtem narasel na normalen obseg evropskih slovarjev. V njem je bilo napisane za kakih 20.000 knjig izvorne in za kakih 30.000 knjig prevedene literature. V tem jeziku dobite v navadno zelo dobrem prevodu praktično vsa klasična dela svetovne književnosti (tudi Prešerna, Cankarja in nekatere druge slovenske avtorje!), pa tudi veliko zanimivih izvornih del, ki so obogatila svetovno književnost in znanost.

Obstaja svetovna esperantska organizacija UEA s sedežem v Rotterdamu, izhaja nad 100 revij in časopisov. Pri številnih založbah v svetu izide vsako leto med 200 in 300 knjig v mednarodnem jeziku. Izdajajo plošče in kasete, producirajo video-filme in gledališke predstave, literarne nastope, simpozije, srečanja, vsako leto svetovni kongres z nekaj tisoč udeleženci (v letu 2002 v Zagrebu!), v San Marinu pa deluje mednarodna univerza (Akademio Internacia de la Sciencoj), ki posluje v esperantu, za veljavnost akademskih naslovov pa jamči republika San Marino. Že nekaj let (od 1993) je esperanto tudi mednarodno priznan jezik literature. Obstaja lastna sekcija kluba PEN za esperantske pisatelje. Njihov organ je literarna revija *Literatura Foiro*, ki izhaja v Bolgariji.

Kako začeti, kako se vključiti?

Najbolje: ne čakati na ponudbe od zunaj, temveč organizirati tečaj v lastnem kraju, se takoj po tečaju naročiti na kak časopis, poslušati esperantske radijske oddaje (Vatikan, Rim, Varšava itd.), se udeležiti kakega srečanja v tujini, svetovnega kongresa ipd. Kupovati in brati knjige, si dopisovati z esperantisti po svetu, potovati s pomočjo tega jezika, pisati v njem dnevnik in morda tudi druge literarne zvrsti...

Informacije:

Google: Esperanto

Vinko Ošlak